

A TANULÓK ZENEI ATTITŰDVIZSGÁLATAINAK EREDMÉNYEI HAZÁNKBAN ÉS KÜLFÖLDÖN

Pintér Tünde
SZTE BTK Neveléstudományi Doktori Iskola
Oktatáselmélet Alprogram

Bevezetés

A zene már az ókori társadalmak kultúrájában jelentős szerepet játszott. Európában először az ókori görögöknél kapott a zene meghatározó figyelmet, amely nemcsak szórakoztató elemként, hanem többek között nevelési eszközként is szolgált (Menuhin/Davis, 1981).

Hazai és nemzetközi kutatások bizonyították a zene gyermekek fejlődésére gyakorolt pozitív hatását. A zene többek között jótékony hatással van a személyiség fejlődésére, elősegíti a kognitív (Janurik, 2008a; Janurik/Józsa, 2013; Rauscher, 2003), valamint a szociális képességek fejlődését (Gerry et al., 2012; Zsolnai/Józsa, 2003), ugyanakkor hozzájárul a szorongás leküzdéséhez, a sikeres társas kapcsolatok kialakításához, valamint az intelligencia fejlődéséhez (Barkóczi/Pléh, 1997; Schellenberg, 2006). Számos tanulmány rámutatott a zene és a matematikai képességek közötti szoros kapcsolatra, miszerint a zenetanulás hozzájárul a gondolkodási, következtetési képességeink fejlesztéséhez (Csikos/Dohány, 2013, 2015; Nisbet, 1991). Végül, de nem utolsósorban a zene szerepet játszik az ún. áramlatélmény megteremtésében is, amely „során lehetőségünk adódik arra, hogy a legjobbat nyújtsuk, ami tőlünk telik” (Csíkszentmihályi, 1997:105).

Magyarország zenepedagógiájának legkiemelkedőbb megreformálását, fellendítését Kodály Zoltán nevéhez kapcsoljuk, aki módszerében olyan törekvéseket és fejlesztési irányokat fogalmazott meg, mint például a mindennapos éneklés, gyermekkarok létrehozása, a gyermekek igényes magyar népzenei való felnevelése, a relatív szolmizáció bevezetése, és így tovább (Bónis, 2007). Kodály egyik fő célkitűzése volt a zene megszerettetése és a zeneértő közönség kiművelése, azonban halála után (1967) számos hazai tanulmány az énekzene órák kedveltségének csökkenéséről, valamint az oktatás minőségének hanyatlásáról számolt be (Gönczy, 1992, 1993, 2009; S. Szabó, 2007; Szőnyi, 2010).

Kutatásom középpontjában a tanulók zenei attitűdjeinek vizsgálata áll. Célom a hazai és külföldi attitűdvizsgálatok eredményeinek ismertetése. Mindeközben érintem a zenei nevelés fontosságának kérdését, a zene fejlődésre gyakorolt pozitív hatásait, valamint a zenei attitűdvizsgálatok jövőbeli céljait.

Az attitűd fogalma

Az attitűd a latin *aptus* szóból származik, amely valamihez való alkalmasságot vagy megfelelőséget jelent, míg az *aptitude* a cselekvésre, tevékenységre való készség szubjektív vagy mentális állapotát fejezi ki (Halász et al., 1979). Az attitűd szónak számos jelentése ismert.

Allport a következő definíciót alkotta meg az attitűddel kapcsolatban: „az attitűd tapasztalat révén szerveződött mentális és idegi készenléti állapot, amely irányító vagy dinamikus hatást gyakorol az egyén reagálására mindazon tárgyak és helyzetek irányában, amelyekre az attitűd vonatkozik” (idézi Halász et al., 1979:49). Csapó Benő szerint ugyanakkor „az attitűd általános beállítódást, valamilyen cselekvésre való készenlétet jelent” (Csapó, 2000a:344).

A tanulók pozitív attitűdjét befolyásoló tényezők

Kutatások bizonyították, hogy a tanulók érdeklődése és tanulmányi eredménye között szoros összefüggés található (Balogh, 1999). Alapvetően fontos, hogy a tanulók pozitív zenei attitűdökkel rendelkezzenek, érdeklődjenek a különböző zenei tevékenységek iránt, hiszen a zene jobb tanulmányi eredményt és többek között megfelelő mentális és fizikális állapotot biztosíthat számukra. A pozitív attitűdök mellett természetesen negatív attitűdökkel is találkozhatunk, melyek számos problémát rejthetnek. A kutatók feladata ezúttal nemcsak a pozitív lehetőségek vizsgálata, hanem a negatív attitűdök okainak feltárása is.

A tanulók attitűdjeit számos tényező befolyásolhatja: a család és annak szocio-ökonómiai státusza, a kortársak, az iskola, a pedagógus, valamint az egyéb kulturális hatások.

Család

A család az elsődleges szocializációs csoport a gyermek számára, amelyben a legfontosabb szerep az anyának jut. A családi élet összetétele, társadalmi, kulturális és anyagi helyzete, valamint viselkedési normái és szabályai családonként eltérők lehetnek, ugyanakkor a későbbiekben alapvetően meghatározhatják a gyermek esélyeit. A gyermek zenei

nevelését, valamint zenei képességeinek fejlődését legelőször a család határozza meg (Custodero et al., 2003; Kelley/Sutton-Smith 1987; Turmezeyné/Balogh, 2009; Zétényi, 2004).

Kodály szerint a gyermek zenei nevelését „születése előtt kilenc hónappal”, sőt „az anya születése előtt kilenc hónappal kell elkezdni” (Bónis, 2007). A gyermek zenei fejlődésében meghatározó időszaknak számít az első életév, melyben szintén fontos szerepet játszik a szülői ház zenei környezete (Michel, 1964).

Az anya mellett az apa, illetve a testvérek szintén befolyásolhatják a gyermek zenei fejlődését. Jóllehet az édesapa lényegesen kevesebb időt tölt a gyermekkel, mint az anya, olykor ő is lehet a kötődés tárgya (Forrai, 1970). A szülők mellett a testvérek is meghatározó szerepet tölthetnek be a gyermek zenei nevelésében. A testvérek közötti viszony azonban nagymértékben függhet a közöttük lévő korkülönbségtől. Az azonos nemű és életkorú testvérek között gyakoribb a rivalizálás (Vajda, 1994), ugyanakkor pozitívan befolyásolhatják egymás zenei teljesítményét is (Davidson et al., 1996).

Kortársak

Iskolás korban egyre erősebb hatást gyakorolnak egymásra a kortársak. Több kutató hangsúlyozza, hogy a társak egymás közötti versengés és együttműködés által elősegíthetik, fokozhatják egymás teljesítményét (N. Kollár/Szabó, 2004).

George (1993) kutatásában megállapította, hogy a kortársak serdülőkorban nagyobb hatást gyakorolnak a gyermek zenei attitűdjeire, mint a szülők. Lucas (2011) kutatásában arról számol be, hogy azok a tinédzser fiúk, akik kórusban énekeltek, több esetben nyilatkozták, hogy a legnépszerűbb társaik is részt vettek a kórus foglalkozásain.

Iskola

Az iskola – a család és a kortársak után – a másodlagos szocializációs közeg a gyermek számára (Zétényi, 2004). A legtöbb pedagógus gyakran feltételezi, hogy a szülők képesek biztosítani az alapvető érzelmi, kognitív és szociális feltételeket a gyermek számára, azonban a köztudatban egyre elterjedtebb ennek elmaradása (Tóth/Kasik, 2010), ezért a gyermek nevelése alapvetően az iskolára és a pedagógusra hárul.

Napjainkban a tanulási szinterek által a tanulásszervezés számos módja válik lehetővé: zenei nevelés történhet hagyományos iskolai környezetben (formális), vagy ún. nem-formális módon, mely már iskolán

kívül zajlik, de továbbra is intézményes keretek között szervezett tanulási színteret képvisel. Ilyen lehet például egy zenei társulat, zenetábor. Végül megkülönböztetjük a tanulási színtér harmadik módját, az informális tanulási formát. Ide soroljuk például az önképzést vagy egy hobbi szintű elfoglaltságot (Csapó, 2002c).

A zenei nevelés mindhárom tanulási színtérben megvalósulhat. A gyermek az iskola mellett részesülhet zeneiskolai képzésben, tanulhat magánórákon, de művelheti a zenét hobbi szinten is. A zenei nevelés minőségét az adott iskola színvonala, társadalmi környezete, tanulói és tanári összetétele jelzi.

Pedagógus

Az ének-zene tantárgy kedveltségét erősen befolyásolhatja a tárgyat oktató pedagógus személyisége, tanulásszervezési módszere, valamint szaktárgyi tudása. Kodály szerint alapvetően törekedni kell arra, hogy a zeneórák örömtelien teljenek (Bónis, 2007), melyben meghatározó szerepet játszik a pedagógus hozzáállása és szakmai felkészültsége.

Taebel és Coker (1980) szerint a pedagógusok változatos tanítási módszerei alapvetően növelik a tanulók pozitív zenei attitűdjeit. Hazánkban az ének-zene tantárgy óraszámának csökkentése további nehézségek elé állítja a pedagógust. Droe (2006) szerint alapvetően fontos, hogy a zenetanár az énekórák alatt képes legyen változatos zenei tevékenységek, feladatok irányítására és szabályozására.

A tanulók pozitív zenei attitűdjeinek biztosításához elengedhetetlen, hogy az ének-zeneórák élményekben gazdag tapasztalatokat nyújtsanak a tanulók számára, melyben meghatározó szerepe van a tárgyat tanító pedagógusnak (Mizener, 1993).

Iskolán kívüli egyéb kulturális hatások (média, internet, kulturális intézmények, szórakozás, sport)

A tanulók zenei attitűdjeit továbbá nagymértékben befolyásolhatják a különböző kulturális hatások, mint például a különböző kulturális intézmények látogatása (könyvtár, múzeum, színház), valamint a média, a világháló, a sport, a szórakozás, illetve a különböző tömegkommunikációs eszközök világából fakadó tapasztalatok és ismeretek együttese.

Napjainkban a média, a különböző rádió- és televízióműsorok, illetve folyóiratok, továbbá az internet radikális elterjedése alapvetően meghatározzák az emberek mindennapjait, életstílusát. Az emberek szabadidejük nagy részét a tömegkommunikációs eszközök (pl. okostelefon,

televízió) alkalmazásával töltik (Vitányi, 2006). Egyre elterjedtebbek a köztévék műsoraiban a különböző valóságshow-k és zenei tehetségkutató műsorok, amelyek alapvető hatással vannak a jövő generációjának mind szellemi, mind fizikai fejlődésére.

A zenei attitűdvizsgálatok jellemző témakörei

A nemzetközi és hazai vizsgálatok számos területet érintenek, melyek közül az egyik leggyakrabban vizsgált területet az ún. tantárgyi attitűdvizsgálatok jelentik. Mindezen kutatási eredményekből mélyebb betekintést nyerhetünk a tanulók egyes tantárgyakhoz fűződő hozzáállásával, attitűdjével kapcsolatban. A tantárgyi attitűd mellett a kutatások több, egyéb területre is irányulhatnak, mint például a tanulók énekléssel és kórusal, zenei preferenciáikkal (pl. tempó, dallam, hangnem), valamint a zenei stílussal (zenei ízléssel) és hangszerválasztással kapcsolatos attitűdjeik vizsgálatára.

Tantárgyi attitűdök

Hazánkban az utóbbi évtizedekben egyre inkább elterjedtek a különböző tantárgyi attitűdvizsgálatok (Csapó, 2000a, 2002a, 2002b; Papp/Józsa, 2000), melyek elsősorban a hagyományos kötelező érettségi tárgyak (humán és a reál tantárgyak) megítélését kívánták felmérni, sok esetben elhagyva a különböző készségtárgyak – többek között az ének-zene – vizsgálatát. Később zenei beállítottságot vizsgáló kutatások is megjelentek, amelyek szomorú képet festettek a zeneoktatás jelenlegi megítéléséről, állapotáról (Csíkos, 2012; Janurik, 2007, 2008, 2009; Janurik/Pethő, 2009; Pethő/Janurik, 2009).

Csíkos (2012) kutatásában már szerepelnek készségtárgyak (pl. ének-zene), ahol a tantárgyak kedveltségére vonatkozó kérdéseket nyílt kérdésben tették fel a tanulóknak. A vizsgálat eredményeiből kiderül, hogy az ének-zene a tanulók rangsorolása alapján csupán a gyenge középmezőnyben végzett.

Janurik (2007, 2008b, 2009) kutatásaiban általános és középiskolás tanulók ének-órákhoz fűződő attitűdjét, az órákon átélt szubjektív élményeit vizsgálta. Az eredmények azt igazolták, hogy a magyar fiatalok sok esetben unatkoznak az énekórákon, valamint több szorongást és apátiát élnek át, mint a matematika órákon. Janurik és Pethő (2009) a többségi (normál tantervű) és a Waldorf-iskolák tanulóinak attitűdjeit hasonlította össze három tantárgy – az irodalom, a matematika és az ének-zene – esetében. A tanulók válaszaiból arra következtettek, hogy a Waldorf-iskolák tanulói pozitívabb zenei attitűddel rendelkeznek, mint a normál oktatásban

tanuló társaik; továbbá szignifikánsan jobban szeretik az énekórákat, és több hanglemező is van. A kutatások eredményei azt sugallják, hogy napjainkban az ének-zene oktatás korántsem képes élményszerű, örömteli pillanatokot nyújtani a tanulók számára (Pethő/Janurik, 2009).

Számos tantárgyi attitűddel kapcsolatos vizsgálat jelzi, hogy a tantárgyak kedveltsége az életkor, valamint az iskolai tanulmányok előrehaladtával folyamatosan csökken (Csapó 2000, 2002a, 2002b, 2002c). A lányok általában jobb jegyeket kapnak, mint a fiúk (Maccoby, 1966), amiért minden bizonnyal a korábbi biológiai érés a felelős (Csapó, 2002a).

A nemzetközi kutatások között Pogonowski (1985) felső tagozatos általános iskolai tanulók attitűdjeinek vizsgálata során kimutatta, hogy a fiúk pozitív attitűdjei szignifikánsan jobban csökkentek, mint a lányoké.

Colley, Comber és Hargreaves (1994) 11–13 évesek körében végeztek kutatást kilenc, a tantervben szereplő tantárgyról 93 középiskolás tanuló között. A nemek közötti különbségeket tekintve a lányok jelentősen jobban szerették az angol és a humán tárgyakat, míg a fiúk a testnevelést és a reál tárgyakat kedvelték a legjobban. Az ének-zenét mindkét nem meglehetősen hátra sorolta; a fiúk rangsorolásában a zene a legutolsó helyen végzett. A lányok esetében az ének-zene csupán a franciánál és a reál tárgyaknál kapott kedvezőbb megítélést.

Crowther és Durkin (1982) 232 középiskolás tanuló körében végzett zenei attitűdvizsgálatot. Az eredmények azt igazolták, hogy a lányok szignifikánsabban kedvezőbb válaszokat adtak, mint a fiúk. Ugyanakkor mindkét nemnél kimutathatók voltak negatív zenei attitűdök, amely elsősorban a fiúknál mutatkozott meg erőteljesebben. Nolin (1973) szerint a fiúk zenéhez fűződő attitűdje már a középiskolába érkezéskor kedvezőtlenebb.

A tanulók tantárgyi attitűdjeit befolyásolhatja az adott tárgy heti óraszám, tananyaga, oktatási módszere (Csapó, 2002a). Hazánkban az ének-zene tantárgy óraszám az utóbbi évtizedekben drasztikusan csökkent, ugyanakkor már a zeneiskolai felvételikén is szembetűnő a jelentkezők egyre alacsonyabb száma, melyek mind a zenei nevelés hanyatlását tükrözik.

Éneklés és kórus attitűd

Siebenaler (2008) 3–5. évfolyamos tanulók éneklés iránti hozzáállását, valamint kórusban való részvételükhöz és az énekes könyvekben szereplő dalokhoz fűződő attitűdjeit vizsgálta két texasi iskolában. A pozitív attitűdök hanyatlása az iskolai zenélés felé elsősorban az 5. évfolyamos

tanulóknál volt megfigyelhető. Az idősebb tanulók jellemzően kevésbé tartják önmagukat tehetségesnek.

Mizener (1993) 3-6. osztályos általános iskolai tanulók éneklés iránti attitűdjeit vizsgálta. Az eredmények azt mutatták, hogy a legtöbb diák pozitív attitűdöt mutat az éneklés irányába, azonban a megkérdezettek kevesebb, mint fele elutasította a kórusban való éneklést. Azok a lányok és fiatalabb tanulók, akik a méréseken pozitív attitűdöt mutattak, családtagjaik által több esetben kaptak bátorítást, és énekeltek otthon közösen.

Mizener az évfolyamok válaszai között szignifikáns különbségeket fedezett fel. Kimutatta, hogy a tanulók éneklés iránti pozitív attitűdje az életkor előrehaladtával folyamatosan csökken. A harmadik évfolyamosok 86%-a jelezte, hogy szeret énekelni. Ez az arány a hatodik évfolyamos tanulók esetében 67%-ra csökkent. Nemek közötti különbségeket tekintve elmondható, hogy a lányok sokkal szívesebben (87%) szeretnek énekelni, mint a fiúk (64%).

A kórusban való énekléssel kapcsolatos kérdésre a lányok 55%-a jelezte, hogy szívesen énekel kórusban, míg a fiúk 67%-a elutasította a kórusban történő szereplést. Egyes kutatók a mutálási időszakokkal magyarázták a tinédzser fiúk énekléssel kapcsolatos nehézségeit (Kennedy, 2002; Sandene, 1994). A tinédzser fiúk és lányok pozitív attitűdjeinek kialakításában alapvető, hogy a tanulók csoportos éneklési tapasztalatokat éljenek át a zene segítségével (Phillips, 1994). Lucas (2011) a kórusvezető kiemelkedő szerepét hangsúlyozza, akinek alapvető feladatai közé tartozik, hogy élményszerű tapasztalatokat nyújtson a tanulók számára.

Zenei preferenciák

Alapvetően fontos, hogy a pedagógusok kiderítsék a tanulók zenéhez fűződő pozitív és negatív válaszait. Egyes kutatások szerint a tanulók zenei preferenciáit alapvetően a dallam, a hangnem, a ritmus és a szöveg határozzák meg (Boyle et al., 1981). Alpert kimutatta, hogy a szülők és a kortársak hatással vannak a diákok zenei preferenciáira (Alpert, 1982).

Mizener (1993) a tanulók életkorának előrehaladtával az iskolai ének tankönyvek használata iránt egyre fokozódó ellenszenvet mutatott ki, amelyre megoldást alapvetően a zenetanár változatos tanulásszervezési módszere jelenthetne.

Janurik (2008b) tanulmányában közli, hogy a magyar családok 37%-a egyáltalán nem vásárol komolyzenei hanglemezeket. Még a magas iskolai végzettségű szülők számára sem fontos a klasszikus zene. Janurik úgy véli, hogy a magyar zeneoktatás valószínűleg már az előző generáció idején sem tudta megfelelően betölteni szerepét.

Zenei stílus – zenei ízlés

A tanulók zenei ízlését és preferenciáját az életkor határozza meg a legjobban (LeBlanc, 1991). A kutatások azt bizonyították, hogy a lányok tágabb, szélesebb zenei ízléssel rendelkeznek, mint a fiúk. (Reimer, 1965). Ugyanakkor az életkor előrehaladtával mindkét nem attitűdjénél folyamatos csökkenés figyelhető meg valamennyi zenei stílus esetében; kivételt képez ez alól a könnyűzene (May, 1985), amely viszont egyre növekvő preferenciát mutat. A pozitív attitűdök csökkenése elsősorban a komolyzene felé irányult (Hargreaves et al., 1995). Greer, Dorow és Randall (1974) általános iskolás gyermekek zenei preferenciáit vizsgálta. Az eredmények azt igazolták, hogy az életkor előrehaladtával növekszik a rockzene felé irányuló preferencia, melynek kritikus periódusa a 3. és 4. osztályos tanulók körében figyelhető meg.

A zenei nevelés megítélésével kapcsolatban hazai szinten Pethő Villő és Janurik Márta végeztek kutatásokat (2009). Vizsgálatuk során az általános tantervű és a Waldorf-iskolákba járó tanulók klasszikus zenéhez fűződő attitűdjeit vizsgálták. Az eredmények eléggé elszomorító képet mutattak a zeneoktatás jelenlegi helyzetéről, amely alapján „az általános tantervű tanulók 80%-a soha nem hallgat otthon klasszikus zenét, míg 34 százalékuk teljes mértékben elutasítja.” (Pethő/Janurik, 2009:5).

Hangszerek

Minden gyermeknek számos lehetősége nyílik arra, hogy megtanuljon játszani valamilyen hangszeren akár iskolában, akár iskolán kívül.

A kutatók szignifikáns különbségeket fedeztek fel a fiúk és lányok hangszerválasztási szokásai között. Delzell és Leppla (1992) szerint a lányok inkább a kisebb méretű, hangszín–hangmagasság szempontjából magasabb hangszereket kedvelik jobban, míg a fiúk a nagyobb méretű, mélyebb hangszereket részesítik előnyben. Abeles és Porter (1978) tanulmányában a lányok a klarinétot, a fuvolát és a hegedűt, míg a fiúk a dobot, a harsonát és a trombitát kedvelték jobban.

Korábbi tanulmányok azt találták, hogy a lányok zenei tevékenységekbe történő bevonása szignifikánsan nagyobb, mint a fiúké. Több lány tanul valamilyen hangszeren játszani, mint fiú. Mivel a lányok zenéhez fűződő attitűdje, a fiúkkal összehasonlítva pozitívabb, kétszer nagyobb a valószínűsége, hogy zenét tanuljanak (Crowther/Durkin, 1982).

Összegzés és a jövőbeli kutatások feladatai

Összességében elmondhatjuk, hogy mind a hazai, mind a nemzetközi kutatások eredményei alapján a lányok zenei attitűdjei szignifikánsan kedvezőbbnek bizonyulnak a fiúk attitűdjeinél. Több lány érezte úgy, hogy a zenélés értékes tevékenység számára. Szívesebben vonódnak be különböző zenei tevékenységekbe; éneklésbe, hangszerstanulásba, valamint kórusban való részvételbe, mint a fiúk. Azonban mindkét nem esetében jelentkeznek negatív zenei attitűdök, melyek az életkor előrehaladtával folyamatosan erősödnek. A tanulók pozitív éneklési attitűdjeinek növeléséhez mindenképp biztosítani kell, hogy a zenélés élvezetes időtöltés legyen számukra. Az eddigi kutatások eredményei azt sugallják, hogy a tanulók zenéhez fűződő attitűdjét alapvetően a biológiai érés, a család és a kortársak hatásai, a tantárgyat oktató pedagógus személye, módszere és szakmai tudása, valamint a tantárgy óraszámja és tananyaga befolyásolják.

A jövőbeli kutatások feladatai, hogy kiderítsék; milyen a zenei nevelés társadalmi megítélése a tanulók, pedagógusok és a szülők körében, továbbá mely tényezők felelősek a tanulók negatív attitűdjeiért az ének-zene órákon.

Irodalomjegyzék

- Abeles, H. F./Porter, S. Y.:* The sex-stereotyping of musical instruments. *Journal of Research in Music Education.* **26.** 1978. 65–75.
- Alpert, J.:* The effect of disc jockey, peer, and music teacher approval of music on music selection and preference. *Journal of Research in Music Education.* **30.** 1982. 173–186.
- Balogh, B.:* Iskolai motiváció. In: Balogh, L., Tóth, L. (szerk.): *Útmutató a tanárszakos hallgatók iskolai pszichológiai gyakorlataihoz.* Debrecen 1999.
- Barkóczi Ilona/Pléh Csaba:* Kodály zenei nevelési módszerének pszichológiai hatásvizsgálata. Kecskemét 1977.
- Bónis F. (szerk.):* Kodály Zoltán Visszatekintés I., II., III. Összegyűjtött beszédek, írások, nyilatkozatok. Budapest 2007.
- Boyle, J. D./Hosterman, G. L./Ramsey, D. S.:* Factors influencing pop music preferences of young people. *Journal of Research in Music Education.* **29.** 1981. 47–55.
- Colley, A./Comber, C./Hargreaves, D. J.:* Gender effects in school subject preferences: a research note. **20(1).** 1994. 13–18.
- Hargreaves, D. J./Comber, C./Colley, A.:* Effects of age, gender, and training on musical preferences of british secondary school students. *Journal of Research in Music Education.* **43(3).** 1995. 242–250.

- Crowther, R. D./Durkin, K.: Sex- and age-related differences in the musical behaviour, interests and attitudes towards music of 232 secondary school students. *Educational Studies*. **8**, 2. 1982. 131–139.
- Custodero, L. A./Britto, P. R./Brooks-Gunn, J.: Musical lives: A collective portrait of American parents and their young children. *Applied Developmental Psychology*. **24**. 2003. 553–572.
- Csapó B.: A tantárgyakkal kapcsolatos attitűdök összefüggései. *Magyar Pedagógia*. **100**, 3. sz. 2000a. 343–366.
- Csapó B.: Az iskolai tudás felszíni rétegei: mit tükröznek az osztályzatok? In: Csapó (szerk.): *Az iskolai tudás*. Budapest 2002a. 45–90.
- Csapó B.: Iskolai osztályzatok, attitűdök, műveltség. In: Csapó (szerk.): *Az iskolai műveltség*. Budapest 2002b. 37–63.
- Csapó B.: Az osztályok közötti különbségek és a pedagógiai hozzáadott érték. In: Csapó (szerk.): *Az iskolai műveltség*. Budapest 2002c. 269–298.
- Csíkos, Cs.: Melyik a kedvenc tantárgyad? Tantárgyi attitűdök vizsgálata a nyíltvégű írásbeli kikérdezés módszerével. *Iskolakultúra*. **1**. sz. 2012. 3–13.
- Csíkos, C./Dohány, G.: Connections between music literacy and music-related background variables: an empirical investigation. *Visions of research in music education*. **26**. 2015. (Megjelenés alatt.)
- Csíkos, C./Dohány, G.: *Parental beliefs about mathematics and music learning*, Paper presented at the 37th Conference of the International Group for the Psychology of Mathematics Education. Németország 2013.
- Csikszentmihályi M.: *Flow - Az áramlat. A tökéletes élmény pszichológiája*. Budapest 1997.
- Davidson J. W./Howe M. J. A./Moore D. G./Sloboda J.: The role of parental influences in the development of musical performance. *British Journal of Developmental Psychology*. **14**, 4. 1996. 399–412.
- Delzell, J.K./Leppla, D.A.: Gender association of musical instruments and preferences of fourth-grade students for selected instruments. *Journal of Research in Music Education*. **40** (2). 1992. 43–103.
- Droe, K.: Music preference and music education: A review of literature. *Update: Applications of Research in Music Education*. **24**(2), 2006. 23–32.
- Forrai K.: Zenei nevelés és a gyermek zenei fejlődése óvodába lépésig. In: Szabadi Ilona: *Átmenetek iskoláskorig*. Budapest 1970, 90–111.
- George, P. S.: *The middle school—and beyond*. Alexandria, VA: Association for Supervision and Curriculum Development. 1993.
- Gerry, D./Unrau, A./Trainor, L. J.: Active music classes in infancy enhance musical, communicative and social development. *Developmental Science*. **15**(3), 2012, 398–407.
- Gönczy L.: Kodály zenepedagógiai öröksége a '90-es években. *Muzsika*, **3**. sz. 6. 1992.

A tanulók zenei attitűdvizsgálatainak eredményei...

- Gönczy L.: Szembenézni a tényekkel. *Muzsika*, **3.** sz. 1993. 47–48.
- Gönczy L.: Kodály-koncepció: a megértés és alkalmazás nehézségei Magyarországon. *Magyar Pedagógia*, **109.** 2. sz. 2009. 169–185.
- Greer, R. D./Dorow, L. G./Randall, A.: Music listening preferences of elementary school children. *Journal of Research in Music Education*. **22.** 1974. 284–291.
- Halász L./Hunyadi Gy./Marton L. M.: *Az attitűd pszichológiai kutatásának kérdései*, Budapest 1979.
- Janurik M.: Áramlatélmény az iskolai ének-zeneórákon. *Magyar Pedagógia*. **107.** 4. 2007. 295–320.
- Janurik M.: A zenei képességek szerepe az olvasás elsajátításában. *Magyar Pedagógia*. **108.** 4. 2008a. 289–317.
- Janurik M.: Betöltik-e szerepüket az ének-zeneórák a mai oktatásban? *Iskolakultúra*. **9–10.** 2008b. 107–117.
- Janurik M.: Hogyan viszonyulnak az általános és középiskolás tanulók a klasszikus zenéhez? *Új Pedagógiai Szemle*. **7.** sz. 2009. 47–64.
- Janurik, M./Pethő, V.: Flow élmény az énekórán: a többségi és a Waldorf-iskolák összehasonlító elemzése. *Magyar Pedagógia*. **3.** sz. 2009. 193–226.
- Janurik M./Józsa K.: A zenei képességek fejlődése 4 és 8 éves kor között. *Magyar Pedagógia*, **113.** 2. sz. 2013. 75–99.
- Kelley, L./Sutton-Smith, B.: A study of infant musical productivity. In: Peery, J. C., Peery, I. W. és Draper. T. W.(szerk.): *Music and child development*. New York 1987.
- Kennedy, M. A.: „It’s cool because we like to sing” Junior high school boys’ experience of choral music as an elective. *Research Studies in Music Education*. **18.** 2002. 26–36.
- LeBlanc, A. (March): Effect of maturation/aging on music listening preference: A review of the literature. Paper presented at the Ninth National Symposium on Research in Music Behavior. Cannon Beach. OR. USA 1991.
- Lucas, M: Adolescent male attitudes about singing choir. *National Association for Music Education*. **30**(1). 2011. 46–53.
- Maccoby, E. E.: *The Development of Sex Differences* (Stanford University Press) 1996.
- May, W, V.: Musical style preferences and aural discrimination skills of primary grade school children. *Journal of Research in Music Education*. **32.** 1985. 7–22.
- Menuhin, Y./Davis, C. W.: *Az ember zenéje*. Budapest 1981.
- Michel, P.: *Zenei készség – zenei képesség*. Budapest 1964.
- Mizener, C. P.: Attitudes of children toward singing and choir participation and assessed singing skill. *Journal of Research in Music Education*. **41**(3). 1993. 233–245.

- N. Kollár/K. Szabó É.: Pszichológia pedagógusoknak. Budapest 2004.
- Nisbet, S.: Mathematics and music. *The Australian Mathematics Teacher*. **47**. 1991. 4–8.
- Nolin, W.: Attitudinal growth patterns towards elementary school music experiences, *Journal of Research in Music Education*, **21**. 1973. 123–134.
- Papp K./Józsa K.: Legkevésbé a fizikát szeretik a diákok? *Fizikai Szemle*. **50**. 2. sz. 2000. 61–67.
- Pethő V./Janurik M.: Waldorf iskolába járó és általános tantervű tanulók klasszikus zenéhez fűződő attitűdjének összehasonlító elemzése. *Iskolakultúra*, **1**. sz. 2009. 24–41.
- Phillips, K.: Recruiting singers for elementary chorus. *Teaching Music*. **1**(6). 1994. 24–25.
- Pogonowski, L. M.: Attitude assessment of upper elementary students in a process-oriented in a process-oriented music curriculum. *Journal of Research in Music Education*. **33**. 4. 1985. 247–257.
- Rauscher, F. H.: Can music instruction affect children's cognitive development? *Eric Digest*, EDO-PS-03-12. 2003.
- Reimer, B.: Effects of music education: Implications from a review of research. *Journal of Research in Music Education*. **13**. 1965. 147–158.
- S. Szabó Márta: A kodályi eszmék 21. századi állapotáról. *Parlando*. 6. sz. 2007. 8.
- Sandene, B. A.: Going beyond recruiting: Fighting attrition. *Music Educators Journal*. **81**(1). 1994. 32–34.
- Schellenberg, E. G.: Long term positive associations between music lessons and IQ. *Journal of Educational Psychology*, **98**. 2. sz. 2006. 457–468.
- Siebenaler, D.: Children's attitudes toward singing and song recordings related to gender, ethnicity, and age. *Update: Applications of Research in Music Education*. **27**(1). 2008. 49–56.
- Szabó H.: Torzulások a kodályi zenei nevelés általános iskolai alkalmazásában. *Muzsika*. **2**. sz. 1980. 1.
- Szőnyi E.: Zenepedagógiánk jelene és jövője. *Muzsika*. **53**. 6. sz. 2010. 11–13.
- Tóth E./Kasik L.: A szociális kompetencia főbb fejlesztési koncepciói és a pedagógusok szerepe a fejlesztésben. In: Zsolnai Anikó és Kasik László (szerk.): *A szociális kompetencia fejlesztésének elméleti és gyakorlati alapjai*. Budapest 2010. 163–182.
- Turmezeyné H. E./Balogh L.: Zenei tehetséggondozás és képességfejlesztés. Kocka Kör & Faculty of Central European Studies. Constantine the Philosopher University in Nitra, Debrecen 2009.

A tanulók zenei attitűdvizsgálatainak eredményei...

- Vajda Zs.: Az elsődleges környezet. In: Vajda Zsuzsanna (szerk.): *Nevelés, pszichológia, kultúra*. Budapest 1994. 80–121.
- Vitányi Iván: A magyar kultúra esélyei. MTA Társadalomkutató Központ. Budapest 2006.
- Zétényi Á.: A hatékony tanár. In: Mészáros Aranka (szerk.): *Az iskola szociálpszichológiai jelenségvilága*. Budapest 2004. 375–383.
- Zsolnai A./Józsa K.: A szociális készségek fejlesztése kisiskolás korban. In: Zsolnai Anikó (szerk.): *Szociális kompetencia – társas viselkedés*. Budapest 2003. 227–238.